

Holland
72
Festival

Chhau Dansen uit
Bengalen

19/6 Amsterdam
Stadsschouwburg 20.15 uur
20/6 Enschede
Twentse Schouwburg 20.00 uur
21/6 Arnhem
Stadsschouwburg 20.00 uur
22/6 Groningen
Stadsschouwburg 20.00 uur
23/6 Rotterdam
Schouwburg 20.15 uur
24/6 Scheveningen
Circustheater 20.15 uur

Chhau Dansen uit Bengalen

presentatie in samenwerking met
het Théâtre des Nations, Parijs
Algemene leiding Prof. Asutosh
Bhattacharyya
Artistieke leiding Milena Salvini
Choreografie Kalebar Kumar
ass. choreografie en danser
Gambhir Sing Mura

Programma

fragmenten uit de Ramayana en de
Mahabharata

Chhau

Gemaskerde krijgsdansen uit Purulia
in West-Bengalen (India)

leider van de groep :

prof Asutosh Bhattacharyya
Research Institute of Folk-Culture,
Calcutta

artistieke leiding : Milena Salvini

choreografie : Kalebar Kumar

assistent-choreografie en danser :

Gambhir Sing Mura

musici :

Ranjit Chakravarti, zang

Ganesh Kalinda, shenai (hobo)

Dibakar Kalindi en

Dhruba Sing Laya, dholak

(twee-vellige trommen)

Umesh Machoar

Buddheswar Machoar

Kangu Machoar, dhamsa

(keteltrommen)

dansers :

Janak Sing Mura

Ramesh Kumar

Jagru Mahata

Deepnarayan Mahato

Kshirode Sing Mura

Paticharan Mahato

Anil Kumar Sutradhar

Sasadhar Mahato

Chaitan Sing Mura

Over de voorstelling

Het is even ondoenlijk om de 'korte inhoud' van de vanavond gedante episoden uit de Indische heldendichten de Ramayana en de Mahabharata te vertellen als het ondoenlijk zou zijn in het kort het Oude Testament samen te vatten. De Chhau dansen baseren zich op deze gigantisch omvangrijke stof zoals ook de Kathakali, de Kalakshetra en de Wajang-kunst er hun thema's aan ontleen. Verrassingen zijn daarmee niet uitgesloten :

Tegenover de verfijning van de Kathakali-stijl biedt de Chhau-dans een haast grove, verbluffende uitbundigheid. Het gaat hier om opwindende, vitale volkskunst – viriel ook, want ook de vrouwenrollen worden door mannen gedanst. En zo zullen er meer verrassingen zijn voor toeschouwers die met India eerder het meditatieve verbinden dan de stijlen die vanavond tot expressie komen.

Ook in westerse theater-ogen is er eerder sprake van naïviteit dan van choreografisch raffinement. De kostuums en maskers zijn niet alleen interessant en vaak oogverblindend mooi, maar ook gevarieerder dan de bewegingspatronen. Toen de Chhau-groep enkele weken geleden in Londen zijn Europese debuut maakte – nog nooit heeft deze groep buiten India opgetreden – was er onder het 'sophisticated' publiek enige hilariteit over de dansers die luidruchtig in de coulissen stommelden of om een hoekje de zaal inkeken tijdens de voorstelling – een vergrijp dat zelfs een Noerejef bij een westers balletgezelschap zijn ontslag zou kosten.

Milena Salvini van de Unesco die de Chhau-kunst hielp herontdekken, en Jean-Louis Barrault van het Théâtre des Nations, dat de groep liet overkomen, hebben sindsdien wel iets maar niet te veel aan de presentatie gepolijst vanuit het juiste argument dat de authenticiteit een wezenlijk aspect is van de opzet om Europa met niet-westerse kunst en volkskunst in aanraking te brengen. De Chhau wordt op enkele plaatsen in Bengalen gedanst en is in zijn huidige vorm tweehonderd jaar oud. De groep die vanavond optreedt werd een tiental jaren geleden ontdekt door professor Bhattacharyya van de universiteit van Calcutta. De faam verspreidde zich snel en velen reizen nu naar de Bengaalse volksfeesten aan het eind van het jaar voor de jaarlijkse verering van de Zonnegod waarbij de Chhau-dansdrama's worden opgevoerd. Deze 'voorstellingen' beginnen dan om tien uur in de avond en eindigen om acht uur 's morgens, zich voltrekkend in de magie van de oosterse tropennacht. Deze eideloze, euforische tijdsduur is kenmerkend voor ook vele andere oosterse dans- en toneelvormen.

H. de W.

Programma-onderdelen: ¹⁾

1. Inleidende muziek – Invocatie
2. Parasuram parajay – De nederlaag van Parasurama
Deze dans wordt ingeleid met een lied getiteld Ganesh Bandona, De Bewaker van Ganesh.
Vocale muziek: Ranjit Chakravarti
Ganesha Gambhir Singh Mura
Parasurama Khirood Singh Mura
Kartikeya Jagru Mahato
Kali Sasadhar Mahato
Shiva Deepnarayan Mahato

Op een dag zei Shiva zijn oudste zoon Ganesha – de god met de olifantskop – de deur te bewaken terwijl hij zich onderhield met zijn goddelijke metgezel Parvati. Toen kwam Parasurama, een groot vereerder van Shiva, op bezoek. Ganesha weigerde hem binnen te laten en een gevecht was het gevolg. Ganesha werd verslagen. Een tweede bezoeker is Kartikeya, de oorlogsgod die een pauze berijdt. Hij wordt verslagen door Parasurama. Parvati verschijnt in de gedaante van Kali. Hij wordt spoedig gevolgd door Shiva aan wie Parasurama om veriffenis vraagt.

3. Krishna ekura – De dans van Krishna
Solo-dans: Ramesh Kumar
Solo-dansen onderstrepen een speciale stemming van een personage en geven voorts de danser de gelegenheid zijn kunde en talent te tonen of
3. Babu ekura – De dans van een Edelman
Solo-dans door Gambhir Singh Mura of Janak Singh Mura
4. Hara-Dhanu bhanga – Het breken van de boog van Shiva
Rama Sasadhar Mahato
Lakshmana Poticharan Mahato
Viswamitra Anil Kumar Sutradhar
Taraka Jagru Mahato
Eerste koning Khirood Singh Mura
tweede koning Deepnarayan Mahato
derde koning Janak Singh Mura
Ravana Kalebar Kumar
Sita Chaitan Singh Mura
Parasurama Ramesh Kumar

¹⁾ Het definitieve programma wordt per avond telkens kort voor de voorstelling door de groep vastgesteld, evenals de bezetting van solo-dansen.

In het eerste deel gaat koning Viswamitra op weg naar Mithila met Rama en zijn broer Lakshmana. Onderweg doodt Rama de demonische Taraka en hij bereikt veilig de Ashram.

In het tweede deel wordt een boogschiet-wedstrijd gehouden aan het hof van Ganaka, maar alle aanwezige koningen slagen er niet in de Haradhanu vast te houden, de boog die Shiva gegeven heeft. Rama verschijnt, buigt de boog en breekt hem. Sita verschijnt en neemt Rama tot echtgenoot. Parasurama verschijnt en valt Rama aan omdat hij de boog van Shiva gebroken heeft. Maar ten slotte geeft hij zich over aan Rama en schenkt hem zijn zegen.

Pauze

5. Ravan badh – de dood van Ravana
Rama Jagru Mahato
Lakshmana Ramesh Kumar
Ravana Kalebar Kumar
Hanuman Janak Singh Mura
Sita Chaitan Singh Mura

Dit is het laatste tafereel van het gevecht dat in Lanka (Ceylon) plaatsvond tussen Rama en Ravana. In die tijd woonden Rama en Lakshmana in het woud

als Sanyasis. Ravana wordt geveld door de boog van Rama. In zijn gevecht wordt Rama bijgestaan door de aap-god Hanuman.

6. Rakshasa ekura – Dans van een demon
Solo-dans van Gambhir Singh Mura
of
6. Kirat ekura – Dans van een jager
Solo-dans van Janak Singh Mura
7. Abhimanyu badh – de dood van Abhimanyu
Abhimanyu Ramesh Kumar
Karna Jagru Mahato
Duryodhana Deepnarayan Mahato
Drona Kalebar Kumar
Aswatthama Janak Singh Mura
Dushasana Khirod Singh Mura
Sakuni Sasadhar Mahato
Kripa Poticharan Mahato
Bhima Anil Kumar Sutradhar
Jayadratha Chaitan Singh Mura

Dit deel uit de Mahabharata vertelt hoe Drona zich voornam om Abhimanyu te doden, de zeer jonge zoon van Aryuna. Dit gebeurde op de dertiende dag van de slag van Kurukshetra. Zeven grote krijgers uit het leger van Kaurava vielen Drona een voor een aan, maar werden verslagen. Toen groepeerden zij zich opnieuw, omsingelden Abhimanyu en doodden hem. Jayadratha bewaakte de poort om te voorkomen dat Bhima zou binnenkomen om Abhimanyu te redden.

8. Krishner sesh lila – De laatste daad van Krishna
Krishna Ramesh Kumar
De Jager Gambhir Singh Mura
Eerste vrouw Anil Kumar Sutradhar
Tweede vrouw Jagru Mahato
Derde vrouw Sasadhar Mahato
Arjuna Janak Singh Mura

Dit fragment uit de Mahabharata zet in met Krishna. Hij rust aan de voet van een Nim-boom in het woud. Een jager verschijnt op zoek naar prooi. Denkend dat hij een hert ziet, werpt hij een speer naar Krishna. Als hij beseft dat hij de god Krishna gedood heeft verkeert hij in diepe rouw. Arjuna verschijnt en ontdekt het lijk van Krishna. Hij valt aan wanhoop ten prooi. Drie vrouwen komen uit het koninkrijk van Jadu en wenen.

of

8. Gayasur ekura – Dans van Gayasur
Solo-dans door Jagru Mahato
9. Mahisasur badh – De dood van Mahisasur
Mahisasur Gambhir Singh Mura
Ganesha Khirod Singh Mura
Durga Anil Kumar Sutradhar of
 Kalebar Kumar
De Leeuw Deepnarayan Mahato
Kartikeya Chaitan Singh Mura
Sarasvati Sasadhar Mahato
Lakshmi Poticharan Mahato

Door de gunst van Shiva werd Mahisasur bij zijn geboorte begiftigd met een bijzondere macht die hij aanwendde om alle goden uit het hemelrijk te verdrijven. De goden besloten zich te wreken en op advies van Vishnu kreeg de godin Durga de macht om Mahisasur te verslaan. Bij de nadering van een buffel hakt Durga in grote woede met een zwaard zijn kop af. Mahisasur verschijnt uit het lijk van de buffel en valt Durga aan die er tenslotte in slaagt hem te doden. Het eind is de presentatie van het traditionele tableau 'De dood van Mahisasur' dat men in de meeste Bengaalse huizen kan aantreffen.

of

9. Sumbha en Nisumbha
Durga Anil Kumar Sutradhar of
Kalebar Kumar
De Leeuw Chaitan Singh Mura
Sumbha Gambhir Singh Mura
Nisumbha Janak Singh Mura of
Deepnarayan Mahato
Kali Sasadhar Mahato

Sumbha en Nisumbha waren twee broeder-asuras (demonen) die van Brahma de speciale gunst verkregen dat geen man ooit in staat zou zijn hen te verslaan. Door hun macht veroverden zij het rijk en alle goden moesten de vlucht nemen in de wouden en heuvelgebieden. Tenslotte doodde de godin Bhagavati het tweetal in de gedaante van Durga en Kali. Dit fragment eindigt met een tableau voorstellend 'De dood van Sumbha en Nisumbha' dat een grote rol speelt in de volksverbeelding van Bengalen.

Dit programma is samengesteld in samenwerking met het Research Institute for Folk Culture in Calcutta, de Association de Recherche d'Archéologie Théâtrale in Parijs en het Tropenmuseum in Amsterdam.

Aziatische kunst in het Holland Festival 1972

- CHHAU – Gemaskerde krijgisdansen uit Bengalen
SITAR-CONCERTEN – Ustad Vilayat H. Khan, sitar
m.m.v. Zamir Ahmed Khan, tabla
18 juni De Doelen, Rotterdam
21 juni Doopsgezinde Kerk, Amsterdam
24 juni Doopsgezinde Kerk, Amsterdam
27 juni Lutherse Kerk, Den Haag

- WAJANG – JAVAANS SCHIMMENSPEL o.l.v. R. M. Ronosuripto m.m.v.
de Amsterdamse gamelangroep Pramuda Budaja
6 juli Concertgebouw grote zaal, Amsterdam: 'De roof van Sita'
7 juli Lutherse Kerk, Den Haag: 'Déwa Rutji, de kleine god'

De Chhau dans uit India

Indiase dansstijlen zoals bharata natyam en kathakali uit het zuiden en kathak manipuri en odissi uit het noorden en oosten van het land zijn langzamerhand vertrouwde begrippen voor de liefhebbers van oosterse danskunst in het westen. In drie afgelegen streken in het oosten van India worden echter heden ten dage nog dansen beoefend, die ook in India zelf niet algemeen bekend zijn. Dit zijn de chhau dansstijlen van Seraikella, Mayurbhanj en Purulia.

Seraikella en Mayurbhanj waren kleine vorstendommen, die tegenwoordig opgenomen zijn in de deelstaten Bihar en Orissa, terwijl Purulia een heuvelachtige streek is in West Bengalen, nabij de grens van Bihar.

In Seraikella en Mayurbhanj hebben de lokale heersers een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling en de ondersteuning van de chhau dans; maharadja's en prinsen waren bovendien vaak zelf de belangrijkste choreografen en dansers. In deze centra werd de dans losgemaakt van zijn rituele achtergrond en verheven tot een gecultiveerd schouwspel op de binnenplaats van het paleis. In Purulia is de dans meer een onderdeel van het lokale volksleven en nauw verweven met allerlei rituelen.

Over de oorsprong en de vroege ontwikkeling van de chhau dansen zijn de meningen verdeeld.

In Seraikella zegt men dat de dansen zijn ontstaan uit het vertoon van de krijgslieden voor of na de strijd (Griekse geografen beschreven de Bengalezen uit de oudheid als een zeer krijgshaftig volk). Later vond vermenging plaats met de cultuur van de ter plaatse in het bergland levende stammen en tenslotte vond in een recent verleden een verfijning plaats door de vorsten, die de oorspronkelijk korte, fragmentarische dansen uitbreidden tot langere balletten.

Daarentegen wordt van de Purulia dansen gezegd dat deze gebaseerd zijn op magische rituelen van de lokale stammen, waarin het huwelijk werd gevierd van de zonnegod met moeder aarde, ter verkrijging van regen voor een overvloedige oogst.

In een later stadium werden deze riten door plaatselijke stamhoofden, die het hindoeïsme aanhingen gehindoëiseerd, waarbij zonnegod en moeder aarde ge-

personifieerd werden in Shiva en Parvati en ook fragmenten uitgebeeld werden uit de hindoe heldendichten Ramayana en Mahabharata.

Aangezien de drie traditionele centra van de chhau dansen niet ver uit elkaar liggen kan men zich afvragen of die uit Purulia inderdaad het meest oorspronkelijk zijn en dat de andere zich hieruit ontwikkeld hebben, of dat zij slechts een volkse verbastering zijn van de meer gecultiveerde vormen van Seraikella en Mayurbhanj.

De afleiding van het woord chhau leidt ons in dit opzicht niet veel verder. De veel geuite mening dat het afgeleid is van het sanskritwoord chhaya, hetgeen schaduw of beeld betekent, wat dan bij uitbreiding zou moeten slaan op de veelal gebruikte maskers, is linguïstisch niet goed te verdedigen. Dan zou nog eerder het woord chhadma (— vermomming) in aanmerking komen, naar analogie van het feit dat in de deelstaat Assam van ditzelfde woord het woord chhon voor masker is afgeleid. We hoeven het echter niet zo ver te zoeken: in de gewone omgangstaal van Orissa wordt het woord chhau gebruikt voor aanvallen of heimelijk jagen, met drie afgeleide woordvormen, die alle drie te maken hebben met vechten, wapens en krijgslieden. Dit zou een argument kunnen zijn ten gunste van een oorsprong van de chhau dans in de krijgsdansen. Of... heeft men juist deze afleiding naar voren gebracht omdat in de bewegingen van de chhau dans zoveel vechthoudingen voorkomen?

Chhau en maskerdans worden vaak als identiek beschouwd. Hoe lang de maskers echter een deel uitmaken van de chhau dans is niet bekend. Een feit is dat pas in 1933 door toedoen van de maharadja van Seraikella de maskers hun uiterste staat van verfijning bereikten. Maar... niet alle chhau dansen zijn maskerdansen. In Mayurbhanj werden alleen bepaalde rollen met een masker uitgebeeld en tegenwoordig worden daar totaal géén maskers meer gebruikt. Toch zou het gebruik van de maskers in deze gebieden terug kunnen gaan op zeer oude tradities. Volgens geschiedkundigen hadden de mensen uit de streken die nu met Bengalen en Orissa aangeduid worden een belangrijk aandeel in de hindoe-kolonisatie van Java en men vraagt zich daarom af of het toevallig is dat de topèng maskers uit West Java zo sterk doen denken aan die van de chhau.

De chhau dans spot met de stereotypen die men in het westen heeft van een 'oosterse dans'. Een 'oosterse dans' duurt eindeloos lang, het lichaam golft en kronkelt, elke beweging van ogen, wenkbrauwen, mondhoeken, vingers en handen heeft een betekenis. Welnu, bij de chhau is het gezicht verborgen achter een onbewegelijk masker. Dit masker bemoeilijkt het ademen en daarom kunnen de dansers niet langer dan 7 à 10 minuten achtereen dansen.

De maskers worden van klei en papier maché gemaakt door bepaalde families die dit sinds generaties doen.

De muziek, die de chhau dansen begeleidt wordt niet gespeeld op de delicate snaarinstrumenten die we uit de klassieke muziek van Noord- en Zuid- India kennen, waarbij subtiel met de handen en vingers aangeslagen trommen het ritme aangeven, maar het is een martiale openluchtmuziek. De melodie wordt gespeeld op de mohuri of de shahnai, inheemse hobo's; het ritme op de dhol, de tweevellige dorpstrom, traditioneel alleen door bepaalde kasten geslagen — het linkervel met de blote hand, het rechter met een dun stokje. Ter ondersteuning worden met twee stokken de nagara en dhumsa keteltrommen geslagen. Hobo's en keteltrommen, de militaire muziek bij uitstek van de Janitsaren uit Turkije — dus toch in oorsprong een krijgdsans?

Maar overal in India (en ook daarbuiten), treft men de combinatie van hobo's en trommen aan bij allerlei evenementen in de openlucht, zoals processies bij bruiloften en begrafenissen, ter begeleiding van de dansen van de stammen in het binnenland etc. Op de miniatuurschilderingen uit de Moghultijd zien we dezelfde combinatie in de legeroptocht van de vorst. Maar juist daarom: is het gebruik van hobo's en trommen in India niet via de Moghuls terug te voeren op de Turken?

De melodieën zijn voornamelijk gebaseerd op volksliederen uit Bengalen en Orissa. Insiders — de lokale toeschouwers — herkennen ze en begrijpen de keuze van de melodie: de tekst is illustratief voor de getoonde dans. Toch speelt ook de menselijke stem nog een kleine rol: waarschijnlijk onder invloed van het officiële hindoeïsme wordt iedere opvoering begonnen met een eerbetoon aan Ganesha, de olifantgod, zoon van Shiva en Parvati, god van de voorspoed. Zijn kwaliteiten worden bezongen en uitgebeeld.

Felix van Lamsweerde